RAPPORT

Gedragsinterventies voor jongeren met een licht verstandelijke beperking

Een inventarisatie van het huidige aanbod binnen de jeugdstrafrechtketen

Leenarts, L.E.W., van Wijngaarden, S. & van der Giessen, L. (februari, 2017)

Expertisecentrum
William Schrikker

Opdrachtinformatie

Betreft	:	Rapport *Gedragsinterventies voor jongeren met een licht verstandelijke beperking. Een inventarisatie van het huidige aanbod binnen de jeugdstrafrechtketen.*
Opdrachtgever	:	Peter Winkelman, Ministerie van Veiligheid en Justitie Victoria Jaberi/Gert Varkevisser, Ministerie van Veiligheid en Justitie
Opdrachtnemer	:	Directeur Expertisecentrum William Schrikker
Projectgroep	:	Mw. dr. L.E.W. Leenarts - Projectleiding en uitvoering (Sr. onderzoeker, Expertisecentrum William Schrikker) Mw. S. van Wijngaarden, MSc - Uitvoering (Junior onderzoeker, Expertisecentrum William Schrikker) Mw. L. van der Giessen, Jeugdzorgwerker SKJ - Uitvoering (Junior onderzoeker, William Schrikker Interventies)
Datum	:	Februari 2017

Inhoud

1. *Aanleiding* *p. 4*
2. *Onderzoeksvragen* *p. 5*
3. *Onderzoeksopzet* *p. 6*
4. *Resultaten* *p. 8*
    a. *Literatuuronderzoek* *p. 8*
    b. *Dossieronderzoek* *p. 10*
    c. *Verdiepende interviews* *p. 11*
5. *Conclusie en discussie* *p. 13*
6. *Aanbevelingen* *p. 16*
7. *Referenties* *p. 18*
8. *Bijlagen* *p. 20*

1. Aanleiding

Een groot deel van de jongeren binnen de jeugdstrafrechtketen heeft een licht verstandelijke beperking (LVB). Diverse studies laten een variëteit aan prevalentiepercentages zien (Kaal, 2016). Zo vindt Spaans (2005a) bijvoorbeeld dat 8% van de jongeren binnen justitiële opvang en behandelinrichtingen een IQ heeft van 50-70, en dat 27% van deze jongeren een IQ heeft van 70-85. Een onderzoek naar jongeren bij wie onderzoek Pro Justitia heeft plaatsgevonden toont aan dat 5% van deze jongeren een IQ lager dan 71 heeft en dat 21% een IQ van 71-84 heeft (Buysse, Roorda & Nauta, 2014). De verschillen in percentages zijn gedeeltelijk te verklaren door de verschillende manieren waarop de studies uitgevoerd zijn. Zo worden bijvoorbeeld diverse definities van een LVB gehanteerd (i.e., een definitie gebaseerd op de Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders-IV (DSM-IV[1]), een definitie van the American Association on Intellectual and Developmental Disabilities en een praktijkdefinitie). Tevens is er ook verschil tussen de studies met betrekking tot de manier waarop een LVB vastgesteld wordt (i.e., uitgebreid diagnostisch onderzoek of enkel een IQ score waarbij overige elementen van de definitie niet meegenomen worden) en vinden de studies plaats in verschillende fasen van de jeugdstrafrechtketen (Kaal, 2016).

Ondanks dat de exacte prevalentie niet bekend is, laten de studies consequent zien dat de groep jongeren met een LVB binnen de jeugdstrafrechtketen groot is. Het hebben van een LVB wordt eveneens gezien als een risico voor recidive (Cottle, Lee & Heilburn, 2001). Hoe hoog de recidive is onder jongeren met een LVB in Nederland is vooralsnog niet bekend (Raad voor de Kinderbescherming, Van Montfoort & Expertisecentrum William Schrikker, 2013). Wel blijkt uit onderzoek dat, in vergelijking met normaal begaafde jongeren bij wie het delictgedrag na een piek in de jongvolwassenheid afneemt, mensen met LVB vaak op jonge leeftijd starten met delictgedrag en vaker langer delictgedrag blijven vertonen (Barron, Hassiotis & Banes, 2004). Het is daarom belangrijk dat speciale aandacht uitgaat naar deze kwetsbare jongeren. De laatste jaren zijn dan ook verschillende gedragsinterventies[2] ontwikkeld die specifiek gericht zijn op jongeren met een LVB binnen de jeugdstrafrechtketen, zoals bijvoorbeeld So-Cool en TACt Plus (Ministerie van Veiligheid en Justitie & Raad voor de Kinderbescherming, 2015[a]; Ministerie van Veiligheid en Justitie & Raad voor de Kinderbescherming, 2015[b]). Hoewel diverse gedragsinterventies zijn ontwikkeld en al dan niet opgenomen zijn in databanken (e.g., databank effectieve jeugdinterventies NJI, databank interventies ouderenzorg en gehandicaptenzorg en de databank justitiële interventies) ontbreekt momenteel een geïntegreerd overzicht van gedragsinterventies die specifiek kunnen worden ingezet bij jongeren met een LVB binnen de jeugdstrafrechtketen en belangrijker nog, wat mist in het huidige aanbod. Dit heeft geleid tot een opdrachtformulering van het Ministerie van Veiligheid en Justitie voor een inventarisatie naar het huidige aanbod van gedragsinterventies voor jongeren met een LVB binnen de jeugdstrafrechtketen.

[1] Bij de definitie volgens de DSM-5 ligt meer nadruk op het beperkt sociaal aanpassingsvermogen.
[2] Volgens de *Erkenningscommissie Justitiële Interventies* is de definitie van een gedragsinterventie 'een programmatisch en gestructureerd geheel van methodische handelingen gericht op het beïnvloeden van iemands gedrag of omstandigheden'.

Het Expertisecentrum William Schrikker heeft deze inventarisatie uitgevoerd, waarbij ervaringen en gegevens uit de praktijk zijn opgehaald. Met behulp van deze ervaringen en gegevens uit de praktijk is het mogelijk aanbevelingen te doen met betrekking tot (de ontwikkeling van) gedragsinterventies voor jongeren met een LVB binnen de jeugdstrafrechtketen.

2. Onderzoeksvragen

In onderhavige inventarisatie worden de volgende vragen beantwoord:

1. Welke gedragsinterventies, die erkend zijn door de Erkenningscommissie Justitiële Interventies, zijn op dit moment beschikbaar en (potentieel) effectief[3] voor jongeren met een LVB binnen de jeugdstrafrechtketen?
2. Welke gedragsinterventies, die niet erkend zijn door de Erkenningscommissie Justitiële Interventies, zijn op dit moment beschikbaar en (potentieel) effectief voor jongeren met een LVB binnen de jeugdstrafrechtketen?
3. Welke domeinen (i.e., agressie, alcohol- en drugsgebruik en gokken, attitude, geestelijke gezondheid, gezin, relaties, school, vaardigheden, vrije tijd en werk) uit het Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtketen (LIJ[4]) worden gedekt binnen het huidige aanbod? Hierbij zal een onderscheid gemaakt worden tussen het *primair* en het *secundair* beoogde domein/de *primair* en de *secundair* beoogde domeinen.
4. Welke domeinen uit het LIJ worden niet gedekt binnen het huidige aanbod?
5. Bij welk niveau (laag, midden, hoog) van het *dynamisch risico profiel* (DRP, uit het LIJ) worden de verschillende gedragsinterventies geadviseerd door de Raad voor de Kinderbescherming?
6. Wat mist in het huidige aanbod van gedragsinterventies voor jongeren met een LVB binnen de jeugdstrafrechtketen (e.g., zijn er specifieke (LVB) factoren, die niet geadresseerd worden middels een gedragsinterventie)?
7. Welke aanbevelingen met betrekking tot de bevindingen van de inventarisatie naar gedragsinterventies voor jongeren met een LVB binnen de jeugdstrafrechtketen kunnen gedaan worden (e.g., welke leemten zien we, kunnen deze leemten ingevuld worden met bijvoorbeeld niet erkende gedragsinterventies)?

Doelgroep

De doelgroep binnen deze inventarisatie zijn jongeren (en jongvolwassenen) met een LVB die via het jeugdstrafrecht worden berecht. Vanwege de invoering van het adolescentenstrafrecht (d.d. april 2014) kan de leeftijd dus lopen tot 23 jaar op de pleegdatum van het delict[5]. Onder jongeren met een

[3] De gedragsinterventie voldoet minstens aan de basisvereisten van het niveau *goed onderbouwd* van de erkenningsladder.
[4] Het LIJ is ontwikkeld voor jongeren van 12-18 jaar die met politie en justitie in aanraking komen. Het LIJ berekent het recidiverisico en geeft een profiel van aanwezige beschermende en risicofactoren en eventuele zorgsignalen. Op basis daarvan kan worden bepaald welke strafrechtelijke aanpak en eventuele zorg de jongere nodig heeft. Het doel van het LIJ is om voor de jongere die aanpak te kiezen die recidive vermindert (Ministerie van Veiligheid en Justitie, 2016).
[5] Het LIJ is ontwikkeld voor jongeren van 12-18 jaar, echter het leeftijdsbereik van de gedragsinterventies is in deze inventarisatie leidend.

LVB verstaan we jongeren met een IQ-score tussen de 50 en 85, een beperkt sociaal aanpassingsvermogen (e.g., communicatie, zelfverzorging, zelfstandig kunnen wonen) en bijkomende problematiek zoals leerproblemen, een psychiatrische stoornis, lichamelijke problemen (de Beer, 2016)[6].

3. Onderzoeksopzet

Binnen de huidige inventarisatie is gebruik gemaakt van diverse onderzoeksmethoden.

Literatuuronderzoek

Met behulp van literatuuronderzoek is een overzicht gemaakt van gedragsinterventies die al dan niet erkend zijn door de Erkenningscommissie Justitiële Interventies, en (potentieel) effectief zijn voor jongeren met een LVB binnen de jeugdstrafrechtketen. De volgende databanken zijn gescreend: databank effectieve jeugdinterventies NJI, databank effectieve sociale interventies, databank interventies ouderenzorg en gehandicaptenzorg, stichting 180, interventies naar werk, databank Nederlands Centrum Jeugdgezondheid en de databank justitiële interventies. De volgende inclusiecriteria zijn gehanteerd voor het opnemen van een gedragsinterventie in de huidige inventarisatie: geschikt voor jongeren met een LVB, gericht op ernstige gedragsproblemen, delict gedrag en/of recidive, geschikt voor 12-23 jaar en erkend of wordt regelmatig geadviseerd door de Raad voor de Kinderbescherming. De gedragsinterventies worden kort beschreven. Tevens worden de gedragsinterventies gekoppeld aan de domeinen uit het LIJ (primair en het secundair beoogde domein(en)). Deze koppeling is gebaseerd op eerdere inschatting van het Ministerie van Veiligheid en Justitie (intern document) en op een inschatting van de onderzoekers gebaseerd op de beschrijving van de gedragsinterventies.

Dossieronderzoek

Naast literatuuronderzoek is dossieronderzoek uitgevoerd om te onderzoeken welke gedragsinterventies daadwerkelijk geadviseerd worden binnen de praktijk van de jeugdstrafrechtketen. Opgemerkt dient te worden dat in het huidige onderzoek enkel de dossiers zijn onderzocht van jongeren met een jeugdreclasseringsmaatregel. Strafzaken waarbij geen jeugdreclasseringsmaatregel is uitgesproken zijn niet onderzocht. Binnen de jeugdreclassering van de William Schrikker Groep (WSG) zijn, vanaf de peildatum 28-07-2016, 200 dossiers (gerepresenteerd over de vier regio's Noordoost, Noordwest, Zuidwest en Zuid) van jongeren geselecteerd en geanalyseerd. Dossiers die geen recente rapportage of geen complete LIJ rapportage bevatten, zijn niet meegenomen in het huidige onderzoek.

Per dossier zijn o.a. de volgende documenten bekeken: rapport raadsonderzoek schoolverzuim, uitgebreid advies van de Raad voor de Kinderbescherming, jeugdreclasseringsplan WSG, evaluatie plan van aanpak jeugdreclassering WSG, bijlage jeugdreclasseringsplan instrument 2B (WSG), casusoverzicht (WSG), contactjournaal (WSG), reclasseringsadvies en rapportage raadkamer

[6] In Nederland wordt momenteel deze praktijkdefinitie van een LVB gehanteerd (de Beer, 2016).

jeugdreclassering (WSG). In het dossieronderzoek is gescreend op de volgende variabelen: dynamisch risico profiel (DRP), LIJ domeinen, geadviseerde gedragsinterventies en reden voor het niet adviseren van een gedragsinterventie.

Verdiepende interviews

- Naast het literatuuronderzoek en het dossieronderzoek zijn twintig verdiepende interviews afgenomen bij jeugdzorgwerkers van de WSG (gerepresenteerd over de vier regio's Noordoost, Noordwest, Zuidwest en Zuid). In de verdiepende interviews is o.a. uitgevraagd 1) welke gedragsinterventies (al dan niet specifiek ontwikkeld voor jongeren met een LVB) het meest in hun werk geadviseerd/ingezet worden, 2) wat de jeugdzorgwerkers missen in het huidige aanbod en 3) welke aanbevelingen met betrekking tot de inventarisatie zij zien.
- Tevens zijn twintig verdiepende interviews afgenomen bij sleutelinformanten van o.a. grote jeugdzorgaanbieders, universiteiten en overige gecertificeerde instellingen. In de verdiepende interviews is o.a. uitgevraagd 1) met welke gedragsinterventies (al dan niet specifiek ontwikkeld voor jongeren met een LVB) zij het meest bekend zijn, 2) wat zij missen in het huidige aanbod en 3) welke aanbevelingen met betrekking tot de inventarisatie zij zien.

4. Resultaten

a. Literatuuronderzoek

Gedragsinterventies voor jongeren met een LVB				
Gedragsinterventie	**Korte beschrijving**	**LIJ domeinen***	**Leeftijd**	**Niveau van erkenning**
Brains4Use **Intramuraal**	Cognitief-gedragsmatige interventie (deels individueel), gericht op het terugdringen van delict- en risicovol gedrag door het aanpakken van alcohol- en drugsgebruik. *Geschikt voor jongeren met IQ > 50 (met mogelijke uitloop naar doelgroep LVB)*	**Alcohol-/drugsgebruik/ gokken** Vaardigheden Vrije tijd	12-23 jaar	Goed onderbouwd (Erkenningscommissie Justitiële Interventies)
Grip op Agressie (GoA) **Intramuraal**	Sociotherapeutisch behandelprogramma, gericht op het aanleren van specifieke vaardigheden en inzicht, zodat agressief- en delict gedrag vermindert en voorkomen wordt.	**Agressie** **Attitude** **Vaardigheden**	18+	Goed onderbouwd (Erkenningscommissie Justitiële Interventies)
Groepsactiviteiten Richtend op Individuele Progressie (GRIP) **Intramuraal**	Groepsmethodiek, gericht op het aanleren van vaardigheden waardoor een nieuw perspectief kan worden bepaald en de eerste stappen naar de toekomst kunnen worden gerealiseerd.	**Vaardigheden** Attitude Geestelijke gezondheid Gezin Relaties School	12-18 jaar	Goed onderbouwd (Erkenningscommissie Interventies - Deelcommissie: Jeugdgezondheidszorg, preventie en gezondheidsbevordering)
In Control! - LVB **Intramuraal**	Agressieregulatie training, gericht op het aanleren van sociaal vaardig gedrag in situaties waar de jongere voorheen agressief gedrag vertoonde.	**Agressie** **Attitude** **Vaardigheden**	12-22 jaar	Goed onderbouwd (Erkenningscommissie Justitiële Interventies)
Multi Systeem Therapie - Licht Verstandelijk Beperkt (MST-LVB) **Extramuraal**	Systeeminterventie, gericht op het voorkomen van uithuisplaatsing door de opvoedvaardigheden en het sociale netwerk van ouders te versterken en zo de gedragsproblemen bij de jongere te verminderen.	**Gezin** Agressie Alcohol-/drugsgebruik/ gokken Attitude Geestelijke gezondheid Relaties School Vaardigheden Vrije tijd Werk	12-18 jaar	? (in 2014 is een effectstudie naar MST-LVB gestart)
Nieuwe Perspectieven bij Terugkeer LVB (NPT-LVB)** **Extramuraal**	Systeeminterventie, gericht op het voorkomen van recidive door gedurende 12 maanden de jongere en zijn netwerk intensief te begeleiden.	**Relaties** **School** **Vrije tijd** **Werk** Attitude Gezin Vaardigheden	16-23 jaar	Erkenning is verlopen

Relationele Gezinstherapie-LVB **Extramuraal**	Gezinsinterventie, gericht op het verminderen van gedragsproblemen en het verminderen van het plegen van (nieuwe) delicten.	**Agressie** **Gezin** **Vaardigheden** Attitude Relaties School	11-18 jaar	Goed onderbouwd (Erkenningscommissie Justitiële Interventies)
Samen stevig staan **Extramuraal**	Groepsprogramma, gericht op het verminderen van de gedragsproblemen van de jongere door de opvoedingsvaardigheden van de ouders en de sociale vaardigheden en probleemoplossende vaardigheden van de jongere te trainen.	**Vaardigheden** Attitude Geestelijke gezondheid Gezin	9-16 jaar	Goed onderbouwd (Erkenningscommissie Interventies - Deelcommissie: Jeugdzorg en psychosociale/pedagogische preventie)
Sociaal Cognitieve Oplossingen Leren (So-Cool) **Extramuraal**	Individuele training, gericht op het vergroten van zelfvertrouwen, sociale- en oplossingsvaardigheden zodat de kans op recidive afneemt en de jongere positief deelneemt aan de maatschappij.	**Vaardigheden**	12-23 jaar	Goed onderbouwd (Erkenningscommissie Justitiële Interventies)
Stay-a-way Plus **Extramuraal** **(wordt niet meer door de RvdK geadviseerd)**	Individuele leerstraf (ouders worden wel actief betrokken), gericht op het verminderen/voorkomen van risicovol middelengebruik en het vergroten van het inzicht ten aanzien van het middelengebruik om de kans op recidive te verminderen.	**Alcohol-/drugsgebruik/gokken** Attitude Gezin Vaardigheden	12-18 jaar	Goed onderbouwd (Erkenningscommissie Justitiële Interventies)
TACt Plus **Extramuraal**	Individuele training, gericht op het trainen van sociale- en oplossingsvaardigheden, en het aanleren van cognitieve zelfcontrole.	**Agressie** **Attitude** **Vaardigheden**	12-18 jaar	Goed onderbouwd (Erkenningscommissie Justitiële Interventies)
Training cognitieve vaardigheden voor justitiabelen met een lichte verstandelijke beperking (CoVa Plus) **Intra- en extramuraal**	Cognitieve vaardigheidstraining, gericht op het aanleren van nieuwe denkpatronen met als doel het verminderen en voorkomen van recidive.	**Vaardigheden** Relaties	18+	Goed onderbouwd (Erkenningscommissie Justitiële Interventies)

* **Zwart** gedrukt is het primair beoogde LIJ domein/de primair beoogde LIJ domeinen, grijs gedrukt is het secundair beoogde LIJ domein/de secundair beoogde LIJ domeinen.
** Naast NPT-LVB bestaat ook een Nieuwe Perspectieven - LVB (NP-LVB) versie.

b. Dossieronderzoek

Algemeen

Dossieronderzoek is uitgevoerd binnen de jeugdreclassering van de William Schrikker Groep (WSG) om te onderzoeken welke gedragsinterventies daadwerkelijk geadviseerd worden binnen de praktijk van de jeugdstrafrechtketen. De geanalyseerde dossiers betroffen 166 dossiers (83%) van mannelijke cliënten en 34 dossiers (17%) van vrouwelijke cliënten van de WSG. De gemiddelde leeftijd bij aanvang van de jeugdreclasseringsmaatregel was 17 jaar (SD = 1.7). 182 Jongeren (91%) zijn geboren in Nederland. De overige jongeren zijn geboren in Bulgarije, Curaçao, Duitsland, Eritrea, Georgië, Irak, Kongo, Marokko, Nederlandse Antillen, Polen, Somalië en Suriname. De geanalyseerde dossiers betroffen zaken uit de vier jeugdzorgregio's: Noordoost (27%), Noordwest (24.5%), Zuidwest (28.5%) en Zuid (20%). Van de 200 jongeren betrof het 49 jongeren (24.5%) met een jeugdreclasseringsmaatregel gericht op schoolverzuim, bij 36 jongeren (18%) was er naast een jeugdreclasseringsmaatregel een jeugdbeschermingsmaatregel aanwezig (dubbele maatregel) en bij 30 jongeren (15%) werd het adolescentenstrafrecht toegepast.

In totaal werd, op basis van de gegevens uit de dossiers, bij 36 (18%) van de geanalyseerde zaken een gedragsinterventie geadviseerd of werd de jongere doorverwezen voor ambulante behandeling naar de (forensische) geestelijk gezondheidszorg (GGZ). Bij 21 van de 36 zaken werd So-Cool geadviseerd, bij 4 zaken TACt Plus, bij 1 zaak TACt regulier, bij 1 zaak Eye Movement Desensitization and Reprocessing (EMDR), bij 1 zaak GI-RN Cognitieve Vaardigheden, bij 2 zaken MST, bij 1 zaak Nieuwe Perspectieven bij Terugkeer (NPT), bij 1 zaak NPT-LVB, bij 1 zaak werd psychotherapie en EMDR geadviseerd en bij 3 zaken werd de jongere doorverwezen voor ambulante diagnostiek en behandeling naar de (forensische) GGZ. Bij jongeren met een jeugdreclasseringsmaatregel gericht op schoolverzuim werd geen enkele keer een gedragsinterventie geadviseerd of doorverwezen naar de (forensische) GGZ. Bij jongeren waarbij het adolescentenstrafrecht werd toegepast werd 5 keer een gedragsinterventie geadviseerd dan wel doorverwezen naar de (forensische) GGZ.

Bij welk niveau van het DRP worden de verschillende gedragsinterventies geadviseerd?

Het DRP wordt niet geregistreerd bij jeugdreclasseringsmaatregelen gericht op schoolverzuim en indien het adolescentenstrafrecht wordt toegepast. Het DRP werd in totaal 121 keer geregistreerd (laag N = 17, midden N = 72, hoog N = 32). Bij een laag DRP werd 5 keer (29%) een gedragsinterventie geadviseerd dan wel doorverwezen naar de (forensische) GGZ, bij een midden DRP werd 15 keer (21%) een gedragsinterventie geadviseerd dan wel doorverwezen naar de (forensische) GGZ, en bij een hoog DRP werd 10 keer (31%) een gedragsinterventie geadviseerd dan wel doorverwezen naar de (forensische) GGZ.

Voornaamste reden voor het niet adviseren van een gedragsinterventie

De volgende redenen voor het niet adviseren van een gedragsinterventie werden het meest geregistreerd:

a) De Raad voor de Kinderbescherming adviseert enkel begeleiding van de jeugdreclassering en/of een werkstraf. Begeleiding van de jeugdreclassering wordt vaak geadviseerd met bijzondere

voorwaarden waarbij de jongere medewerking verleent aan hulp van andere instanties, zoals bijvoorbeeld begeleid wonen of begeleiding gericht op het zoeken naar passend onderwijs of vrije tijdsbesteding. Een werkstraf wordt geadviseerd om de jongere te leren eigen verantwoordelijkheid te nemen en afspraken na te komen. Begeleiding van de jeugdreclassering en/of een werkstraf kan in sommige gevallen dus prevaleren boven de keuze voor een gedragsinterventie.
b) De jongere volgt reeds andere behandelingen. Wanneer een jongere bijvoorbeeld verblijft in een instelling kan het zijn dat de Raad geen gedragsinterventie adviseert, omdat binnen de instelling bekeken kan worden wat nodig is voor deze jongere.
c) De jongere heeft andere doelen/moet werken aan andere doelen. Zo kan het zijn dat de jongere werkt aan het doel om begeleid te gaan wonen of aan zijn vrije tijdsbesteding waarvoor geen gedragsinterventie nodig is.
d) Bij deze jongere zijn in het verleden reeds gedragsinterventies ingezet (al dan niet aangeslagen). Een jongere kan bijvoorbeeld in het verleden reeds een gedragsinterventie gevolgd hebben, nogmaals een gedragsinterventie adviseren lijkt in dit geval niet passend.
e) Er is sprake van zeer complexe problematiek waarvoor geen geschikte gedragsinterventie wordt gevonden. De Raad adviseert geen gedragsinterventie, omdat bijvoorbeeld complexe problematiek in het gezin prevaleert, of de jongere heeft meer baat bij basale voorzieningen zoals een bed, veilige omgeving en structuur.
f) Er is onvoldoende zicht op de problematiek/er dient eerst uitgebreid diagnostisch onderzoek verricht te worden. Er is te weinig duidelijkheid over de onderliggende oorzaken van het gedrag van de jongere, diagnostisch onderzoek dient verricht te worden om dit in kaart te brengen.

c. Verdiepende interviews

In totaal zijn 20 jeugdzorgwerkers van de WSG (Noordoost (N = 3), Noordwest (N = 4), Zuidwest (N = 7) en Zuid (N = 6)) en 20 sleutelinformanten geïnterviewd. De interviews zijn opgenomen en van elk interview is een transcript gemaakt. De antwoorden van de jeugdzorgwerkers en sleutelinformanten zijn gecodeerd en vervolgens gelabeld. De antwoorden die het vaakst gegeven werden, worden in het onderstaande beschreven. Een vergelijking tussen de antwoorden van de jeugdzorgwerkers en de sleutelinformanten laat zien dat er geen opvallende verschillen zijn tussen beide respondentgroepen met betrekking tot het aantal keer dat een bepaald antwoord gegeven werd.

In antwoord op de vraag welke gedragsinterventies (specifiek ontwikkeld voor jongeren met een LVB) het meest in hun werk geadviseerd/ingezet worden, noemden de jeugdzorgwerkers voornamelijk So-Cool (N = 16) en TACt Plus (N = 9). In antwoord op de vraag met welke gedragsinterventies (specifiek ontwikkeld voor jongeren met een LVB) zij het meest bekend zijn, noemden de sleutelinformanten eveneens voornamelijk So-Cool (N = 9) en TACt Plus (N = 9). Over het algemeen zijn de respondenten positief over deze gedragsinterventies. Het grootste deel van de respondenten (N = 32) is van mening dat deze gedragsinterventies behulpzaam zijn voor jongeren met een LVB binnen de jeugdstrafrechtketen. Eén van deze respondenten is van mening dat het inzetten van deze gedragsinterventies geen zin heeft bij jongeren die te verhard of te ‘streetwise’ zijn. De overige 8

respondenten zijn neutraal over de behulpzaamheid van de gedragsinterventies. De volgende factoren werden door de respondenten het vaakst genoemd als werkzame bestanddelen van gedragsinterventies voor jongeren met een LVB binnen de jeugdstrafrechtketen: maatwerk bieden, betrekken van het netwerk, praktijkgericht werken, de jongere motiveren, vaardigheden oefenen door te doen en niet alleen door te praten, goede werkrelatie tussen professional en de jongere, kennis hebben van de doelgroep LVB, langzaam en geduldig te werk gaan en herhalen.

Aan de respondenten is ook gevraagd of gedragsinterventies worden geadviseerd/ingezet die niet specifiek ontwikkeld zijn voor jongeren met een LVB. De gedragsinterventies Multi Systeem Therapie (MST; N = 5) en Tools4U (N = 3) werden het meest genoemd. Over het algemeen zijn de respondenten negatief over het inzetten van deze gedragsinterventies bij jongeren met een LVB. Geen enkele respondent is van mening dat deze gedragsinterventies behulpzaam kunnen zijn voor jongeren met een LVB. Zo werd in de interviews aangegeven dat deze interventies te abstract zijn voor jongeren met een LVB waardoor de jongere overvraagd wordt en iets (na)doet maar geen idee heeft waarom. Het maken en nakomen van afspraken verloopt vervolgens stroef, waardoor de gedragsinterventie het beoogde effect niet lijkt te bereiken. Dit maakt veel kapot, omdat dit mogelijk leidt tot een faalervaring bij de jongere, waardoor vervolgens in de toekomst (bij een nieuwe interventie) extra hard gewerkt moet worden om het vertrouwen van de jongere te winnen en het nut van de interventie in te laten zien.

De respondenten benoemden in de interviews zowel positieve als negatieve punten met betrekking tot het huidige aanbod van de gedragsinterventies. Zo werd genoemd dat het positief is dat er steeds meer aandacht is voor jongeren met een LVB, en dat er überhaupt aanbod is voor de doelgroep. Daarnaast zijn de respondenten positief over de gedragsinterventie So-Cool, deze gedragsinterventie kan namelijk afgestemd worden op de behoeften van de jongere. Echter, zowel de jeugdzorgwerkers als de sleutelinformanten gaven aan dat er te weinig aanbod is voor jongeren met een LVB binnen de jeugdstrafrechtketen (de respondenten weten met name So-Cool en TACt Plus als beschikbare gedragsinterventies te benoemen). Tevens benoemden de respondenten dat er geen goede overgang is voor jongeren die de leeftijd van 18 jaar bereiken. Deze jongeren hebben een jeugdreclasseringsmaatregel maar in de begeleiding naar bijvoorbeeld zelfstandig wonen loopt het vast omdat in de Jeugdwet een leeftijdsgrens van achttien jaar gehanteerd wordt (behoudens enkele uitzonderingen). Na het bereiken van het achttiende levensjaar moet in de regel een beroep gedaan worden op andere wetten (e.g., Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo), Zorgverzekeringswet (Zvw) of Wet langdurige zorg (Wlz)). Echter, in de praktijk is er nog geen sprake van een goede overgang tussen deze verschillende wetten (VNG & NJi, 2016). Daar komt bij dat deze jongeren voor de wet volwassen zijn en zelfstandig mogen beslissen of ze nog hulp willen of niet. De hulpverleners signaleren dat het mis gaat of mis dreigt te gaan, maar hebben niet de wettelijke instrumenten om tegen de wil van een jongere in te grijpen.

De jeugdzorgwerkers en sleutelinformanten gaven in de interviews aan vooral aandacht voor verslavingsproblematiek en seksualiteit/zedendelinquentie binnen het huidige aanbod van gedragsinterventies te missen. Daarnaast missen zij gedragsinterventies specifiek voor jongeren waarbij sprake is van langdurig schoolverzuim.

De adviezen van de respondenten aan de minister van Veiligheid en Justitie waren uiteenlopend, de volgende punten werden het vaakst genoemd: 1) ontwikkel meer gedragsinterventies voor jongeren met een LVB binnen de jeugdstrafrechtketen, 2) zorg voor maatwerk (modules/blokjes op maat), 3) zorg dat er een goede overgang is voor jongeren die de leeftijd van 18 jaar bereiken. In hoofdstuk 6 (*Aanbevelingen)* zal dieper ingegaan worden op deze adviezen.

5. Conclusie en discussie

Het onderhavige onderzoek had tot doel een beknopte inventarisatie te maken van het huidige aanbod van gedragsinterventies voor jongeren met een LVB binnen de jeugdstrafrechtketen.
Uit het overzicht van de beschikbare gedragsinterventies kan worden opgemaakt dat acht gedragsinterventies, erkend door de Erkenningscommissie Justitiële Interventies, (potentieel) effectief (*goed onderbouwd*) zijn voor jongeren met een LVB binnen de jeugdstrafrechtketen. Tevens kan worden opgemaakt dat twee gedragsinterventies, (nog) niet erkend door de Erkenningscommissie Justitiële Interventies maar wel door andere Erkenningscommissies, (potentieel) effectief (*goed onderbouwd*) zijn voor jongeren met een LVB binnen de jeugdstrafrechtketen. Van twee gedragsinterventies is de effectiviteit momenteel niet bekend. Het overzicht maakt eveneens duidelijk dat de (potentieel) effectieve gedragsinterventies zich voornamelijk richten op de LIJ domeinen *agressie*, *alcohol- en drugsgebruik en gokken*, *attitude, gezin* en *vaardigheden* (primair beoogde domeinen). De LIJ domeinen *geestelijke gezondheid*, *relaties*, *school* en *vrije tijd* worden eveneens gedekt door de (potentieel) effectieve gedragsinterventies (secundair beoogde domeinen). Het LIJ domein *werk* wordt niet door de (potentieel) effectieve gedragsinterventies gedekt. Het DRP werd in totaal 121 keer geregistreerd. Met betrekking tot het adviseren van gedragsinterventies werden, relatief gezien, geen grote verschillen gevonden tussen de verschillende DRP niveaus. In de volgende paragrafen wordt dieper ingegaan op de bevindingen en op wat mist in het huidige aanbod van gedragsinterventies voor jongeren met een LVB binnen de jeugdstrafrechtketen.

Uit de resultaten van het dossieronderzoek komt naar voren dat bij 18% van de geanalyseerde zaken een gedragsinterventie werd geadviseerd dan wel een jongere werd doorverwezen naar de (forensische) GGZ. Diverse redenen voor het niet adviseren van een gedragsinterventie werden geregistreerd. Zo werd bijvoorbeeld geregistreerd dat de Raad voor de Kinderbescherming enkel begeleiding van de jeugdreclassering/dan wel een werkstraf adviseert, de jongere reeds andere behandelingen volgt of dat de jongere andere doelen heeft/moet werken aan andere doelen. Bij het al dan niet adviseren van een gedragsinterventie houdt de Raad rekening met drie ‘what works’ beginselen (Ministerie van Veiligheid en Justitie, 2016). Zo wordt rekening gehouden met het recidiverisico van de jongere (*risicoprincipe*), wordt de advisering of indicatiestelling afgestemd op de dynamische criminogene factoren die bijdragen aan het criminele gedrag en

samenhangen met de kans of recidive (*behoefteprincipe),* en wordt rekening gehouden met de individuele kenmerken van de jongere (e.g., motivatie, stijl van leren of psychiatrische problemen) (*responsiviteitsprincipe*). Bij de interpretatie van de bevinding dat bij 18% van de geanalyseerde zaken een gedragsinterventie werd geadviseerd dan wel een jongere werd doorverwezen naar de (forensische) GGZ is het dus van belang om mee te wegen dat het al dan niet adviseren van een gedragsinterventie deel uitmaakt van een breder plan, waarbij gekeken wordt naar wat passend is bij de jongere en waarin ook andere maatregelen of vormen van hulpverlening kunnen worden opgenomen.

Opvallend is dat bij jeugdreclasseringsmaatregelen gericht op schoolverzuim geen enkele keer een gedragsinterventie werd geadviseerd. De vraag is of het beschikbare aanbod van gedragsinterventies, zoals beschreven in hoofdstuk 4 (*Resultaten*), wel geschikt is voor LVB jongeren met een jeugdreclasseringsmaatregel gericht op schoolverzuim. In de literatuur worden onder meer de volgende factoren genoemd die schoolverzuim kunnen veroorzaken bij jongeren met een LVB: ontwikkelingsstoornissen, gedragsproblemen, motivatieproblemen, angst, onvoldoende toerusting van de school op de hulpvraag en plaatsingsproblematiek (de Beer, 2016). Het zijn dus veelal achterliggende problemen die tot schoolverzuim leiden. Een vergelijking tussen jongeren met een LVB en een jeugdreclasseringsmaatregel waarvan een deel begeleid werd vanwege crimineel gedrag en een deel vanwege schoolverzuim, laat zien dat er duidelijke verschillen zijn tussen de twee groepen. Zo hebben de jongeren met een jeugdreclasseringsmaatregel vanwege schoolverzuim een hoger IQ en hebben vaker te maken met internaliserende gedragsproblemen dan jongeren met een jeugdreclasseringsmaatregel vanwege crimineel gedrag. Binnen de groep jongeren met een jeugdreclasseringsmaatregel vanwege schoolverzuim is tevens een overrepresentatie zichtbaar van meisjes. Daarnaast zijn de ouders van jongeren waarbij sprake is van langdurig schoolverzuim vaker gescheiden en hebben vaker financiële problemen dan de ouders van jongeren die crimineel gedrag vertonen. Verder hebben de jongeren waarbij sprake is van langdurig schoolverzuim vaak slecht contact met hun leeftijdsgenoten (Vrij & Kaal, 2015). Uit deze bevindingen kan geconcludeerd worden dat LVB jongeren met een jeugdreclasseringsmaatregel gericht op schoolverzuim verschillen van criminele LVB jongeren. Het is dan ook de vraag of jongeren met een jeugdreclasseringsmaatregel gericht op schoolverzuim baat hebben bij een justitiële aanpak waarbij het terugdringen van recidive centraal staat, zoals in de beschikbare gedragsinterventies. Een voorwaarde voor het slagen van een gedragsinterventie is dat deze bij de juiste doelgroep wordt ingezet. Het feit dat in de onderzochte dossiers in geval van een jeugdreclasseringsmaatregel gericht op schoolverzuim geen enkele keer een gedragsinterventie werd geadviseerd, wijst erop dat in de praktijk de beschikbare gedragsinterventies niet geschikt worden geacht. Het is dus niet vreemd dat de jeugdzorgwerkers en sleutelinformanten in de interviews aangeven gedragsinterventies te missen specifiek voor jongeren waarbij sprake is van langdurig schoolverzuim.

Met betrekking tot het adviseren van gedragsinterventies werden, relatief gezien, geen grote verschillen gevonden tussen de verschillende DRP niveaus (laag: 29%, midden: 21% en hoog: 31%). Het is echter opvallend dat bij een laag DRP bij 29% van de jongeren een gedragsinterventie werd geadviseerd. Jongeren met een laag recidiverisico hebben doorgaans geen gedragsinterventie nodig.

Het inzetten van gedragsinterventies bij deze doelgroep kan zelfs averechts werken (Ministerie van Veiligheid en Justitie, 2007). Onderzoek dient dan ook aan te tonen of en voor welk doel het inzetten van gedragsinterventies bij jongeren met een laag recidiverisico effectief is.

De respondenten zijn overwegend negatief over de toepasbaarheid van gedragsinterventies die niet specifiek voor jongeren met een LVB zijn ontwikkeld. Desalniettemin blijkt uit het dossieronderzoek en de interviews dat deze gedragsinterventies toch worden geadviseerd en ingezet. Zo werd bijvoorbeeld TACt regulier geadviseerd, terwijl ook gekozen had kunnen worden voor TACt Plus. Onder professionals heerst over het algemeen overeenstemming dat jongeren met een LVB een specifieke aanpak behoeven (van Nieuwenhuijzen et al., 2006; Zoon, 2015). Het is bijvoorbeeld van belang dat er, voordat een gedragsinterventie ingezet wordt, uitgebreide diagnostiek wordt uitgevoerd, om zo te bepalen welke interventie het best past bij de jongere (Didden, Korzilius, van Oorsouw & Sturmey, 2006). Naast uitgebreide diagnostiek worden in de literatuur de volgende werkzame factoren in de behandeling en benadering van jongeren met een LVB beschreven: het is van belang de communicatie af te stemmen op het niveau van de jongere, tevens wordt de kans groter dat de jongere de oefenstof begrijpt als deze concreet gemaakt wordt (leren door ervaren en gebruik van voorbeelden), om het werkgeheugen van de jongere niet te overbelasten is het van belang de oefenstof voor te structureren en te vereenvoudigen, het betrekken van de ouders en de omgeving (het sociale netwerk) is een noodzakelijke voorwaarde voor het slagen van de gedragsinterventie en het generaliseren van het geleerde, tot slot is het van belang aandacht te besteden aan de werkrelatie en aan het motiveren van de jongeren waardoor een veilige en positieve leeromgeving wordt gecreëerd (Zoon, 2015). Geconcludeerd kan worden dat het niet wenselijk is gedragsinterventies die niet specifiek voor jongeren met een LVB zijn bedoeld, toch in te zetten bij deze doelgroep, dit omdat de kans van slagen gering is. Daarnaast leidt het opleggen van een niet passende gedragsinterventie mogelijk tot faalervaringen bij de jongeren.

De jeugdzorgwerkers en sleutelinformanten gaven in de interviews aan vooral aandacht voor verslavingsproblematiek en aandacht voor seksualiteit/zedendelinquentie binnen het huidige aanbod van gedragsinterventies te missen. Met betrekking tot aandacht voor verslavingsproblematiek, de gedragsinterventie Brains4Use blijkt middels een individueel traject geschikt voor jongeren met een LVB. De interventie duurt bij jongeren met een LVB gemiddeld anderhalf keer zo lang omdat vaak meerdere korte gesprekken nodig zijn (Intermetzo, 2015). Brains4Use wordt momenteel intramuraal aangeboden, bekeken dient te worden of deze gedragsinterventie mogelijk ook extramuraal aangeboden kan worden. De gedragsinterventie Stay-a-way Plus wordt niet meer door de Raad voor de Kinderbescherming geadviseerd, en kan dus niet meer ingezet worden. Uit het overzicht van de beschikbare gedragsinterventies kan worden opgemaakt dat geen enkele gedragsinterventie zich specifiek richt op seksualiteit en zedendelinquentie. Onderzoek toont aan dat jongeren met een LVB, meer dan hun normaal begaafde leeftijdsgenoten, problemen ervaren op het gebied van seksualiteit en vaker seksueel risicogedrag vertonen. Vanwege hun beperking in de ontwikkeling van inlevingsvermogen, sociale vaardigheden en geweten is het voor hen moeilijker om zich op het gebied van seksualiteit te gedragen volgens de algemeen geldende sociale regels en normen (de Beer, 2016; Schaafsma, 2013). (Dossier)onderzoek (N = 198) naar jongeren met een jeugdreclasseringsmaatregel

bij de WSG laat zien dat zedendelicten, waarmee jongeren met een LVB vaak geassocieerd worden, slechts in minder dan 3% van de gevallen het uitgangsdelict voor de jeugdreclasseringsmaatregel was. Echter, bij bijna een kwart van de meisjes met een jeugdreclasseringsmaatregel werd (een vermoeden van) seksueel misbruik geregistreerd, en bij ruim een kwart van de meisjes was sprake van een tienerzwangerschap (Kea & Kaal, 2015). Binnen de residentiele (jeugd)zorg blijkt dat, in ongeveer de helft van de zaken van seksueel misbruik, de pleger een jongere is die functioneert op zwakbegaafd of LVB-niveau. Ongeveer een derde van deze plegers is zelf verwaarloosd, mishandeld of misbruikt (de Beer, 2016). Aandacht voor deze thema's, voor zowel jongens als meisjes met een LVB binnen de jeugdstrafrechtketen, lijkt dus wenselijk.

6. Aanbevelingen

Het overzicht van de beschikbare gedragsinterventies maakt duidelijk dat diverse gedragsinterventies beschikbaar zijn voor jongeren met een LVB binnen de jeugdstrafrechtketen. De werkzaamheid van de (potentieel) effectieve gedragsinterventies is middels een theoretische onderbouwing aannemelijk gemaakt (*goed onderbouwd*). Het gaat om de gedragsinterventies: Brains4Use, GoA, GRIP, In Control! - LVB, Relationele gezinstherapie-LVB, Samen stevig staan, So-Cool, Stay-a-way Plus, TACt Plus en CoVa Plus. Toekomstig effectonderzoek dient uitgevoerd te worden om de daadwerkelijke effectiviteit van deze gedragsinterventies vast te stellen. Van enkele gedragsinterventies is de (potentiele) effectiviteit niet bekend, dan wel verlopen. Het gaat om de gedragsinterventies MST-LVB en NPT-LVB. Naar MST-LVB wordt momenteel onderzoek verricht. De erkenning van NPT-LVB is verlopen, NPT-LVB richt zich primair op de LIJ domeinen *relaties*, *school*, *vrije tijd* en *werk*. Deze domeinen worden momenteel enkel secundair dan wel niet gedekt binnen het huidige aanbod voor jongeren met een LVB binnen de jeugdstrafrechtketen. Het opnieuw aanvragen van een erkenning is dus aanbevelenswaardig.

Het LIJ domein geestelijke gezondheid wordt momenteel niet als primair domein gedekt binnen de beschikbare gedragsinterventies voor jongeren met een LVB. Jongeren met een LVB hebben, vaker dan normaal begaafde jongeren, psychiatrische problemen. Biologische factoren (zoals bijvoorbeeld een genetische afwijking of niet-aangeboren hersenletsel) en/of psychosociale factoren (zoals bijvoorbeeld leerproblemen, negatief zelfbeeld, beperkte probleemoplossende vaardigheden en faalervaringen) kunnen daaraan ten grondslag liggen. Aangezien jongeren met een LVB een verhoogd risico hebben op het hebben van psychiatrische problematiek is het raadzaam, binnen de beschikbare gedragsinterventies, (meer) nadruk te leggen op het LIJ domein geestelijke gezondheid. Of de gedragsinterventies in te zetten in combinatie met behandeling vanuit de (forensische) GGZ.

De respondenten gaven in de interviews aan dat het aanbod voor jongeren met een LVB binnen de jeugdstrafrechtketen gering is (de respondenten weten met name So-Cool en TACt Plus als beschikbare gedragsinterventies te benoemen) en geven het advies meer gedragsinterventies voor jongeren met een LVB binnen de jeugdstrafrechtketen te ontwikkelen. Echter, de resultaten van het huidige onderzoek laten zien dat een aanzienlijk aantal gedragsinterventies beschikbaar is voor jongeren met een LVB binnen de jeugdstrafrechtketen. De vraag is of deze gedragsinterventies voldoende bekend zijn bij de professionals, en of ze voldoende beschikbaar zijn. In plaats van in te

zetten op ontwikkeling van nieuwe gedragsinterventies, kan wellicht eerst (of beter) geïnvesteerd worden in kennisverspreiding en scholing, en in het breder beschikbaar maken van bestaande gedragsinterventies. Zo kunnen bijvoorbeeld gedragsinterventies die nu enkel middels een groepstraject inzetbaar zijn, ook middels een individueel traject beschikbaar gemaakt worden (en vice versa). Hetzelfde geldt voor gedragsinterventies die nu enkel intramuraal inzetbaar zijn, bekeken dient te worden of deze gedragsinterventies ook extramuraal inzetbaar zijn (en vice versa). Daarnaast dient bekeken te worden of de gedragsinterventies landelijk beschikbaar gemaakt kunnen worden (MST-LVB is bijvoorbeeld alleen in de regio Brabant beschikbaar).

Met betrekking tot het bieden van (jeugd)zorg aan jongeren die de leeftijd van 18 jaar bereiken. De gemeenten zijn hun beleid op dit thema momenteel volop aan het ontwikkelen, en ondernemen daarvoor diverse initiatieven (VNG & NJi, 2016). Het op korte termijn integreren van de kennis en het formuleren van een eenduidig beleid rondom deze kwetsbare groep jongeren is essentieel om te voorkomen dat deze jongeren uit beeld raken om vervolgens op latere leeftijd met een opstapeling van problemen terug te keren in de volwassenenzorg.

De problematiek van jongeren met een LVB is vaak complex en multifactorieel bepaald. Om recidive te voorkomen en participatie in de maatschappij te vergroten is daardoor vaak meer nodig dan het inzetten van één (potentieel) effectieve gedragsinterventie. Deze jongeren hebben vaak een samenhangend pakket op maat nodig, zoals ook door de respondenten is aangegeven. Een veelbelovende ontwikkeling in het denken over een effectieve aanpak, is de beweging van effectieve gedragsinterventies naar werkzame elementen. Hoewel slechts gering (effect)onderzoek is gedaan naar de bestaande gedragsinterventies, is wel een aantal werkzame factoren aan te wijzen in de behandeling en benadering van jongeren met een LVB (Zoon, 2015). Door deze werkzame factoren van de verschillende gedragsinterventies (meer) als uitgangspunt te nemen, is het wellicht mogelijk gedragsinterventies op maat af te stemmen op de behoeften van de jongeren. Dit vraagt echter nog nader onderzoek en doorontwikkeling.

7. Referenties

De Baat, M., Messing, C., Prins, D. (2014). *Wat werkt bij schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Barron, P., Hassiotis, A. & Banes, J. (2004). Offenders with intellectual disability: a prospective comparative study. *Journal of Intellectual Disabilities Research, 48*(1)*,* 69-76.

de Beer, Y. (2016). *Kompas Licht Verstandelijke Beperking. Definitie, aspecten en ondersteuning*. Amsterdam: SWP.

Buysse, W., Rooda, W. & Nauta, O. (2014). *Evaluatie observatieafdeling Teylingereind.* Amsterdam: WODC, DJI.

Cottle, C.C., Lee, R.J. & Heilbrun, K. (2001). The prediction of criminal recidivism in juveniles: A meta-analysis. *Criminal Justice and Behaviour, 28,* 367-394.

Didden, R., Korzilius, H., Oorsouw, W. van, & Sturmey, P. (2006). Behavioral treatment of challenging behaviors in individuals with mild mental retardation: Meta-analysis of single-subject research. *American Journal on Mental Retardation, 111*(4), 290-298.

Intermetzo (2015). *Factsheet Brains4Use*. Zutphen: Intermetzo.

Jeugdzorg Nederland, 2011. *Methodische handreiking schoolverzuim jeugdreclassering.* Utrecht: Jeugdzorg Nederland.

Kaal, H. (2016). *Notitie: Prevalentie licht verstandelijke beperking in het justitiedomein.* Leiden: Hogeschool Leiden, Lectoraat LVB & Jeugdcriminaliteit.

Kea, R. & Kaal, H. (2015). *Factsheet: Jongeren met jeugdreclasseringsmaatregel bij de William Schrikker Groep - een beschrijving*. Leiden: Hogeschool Leiden, Lectoraat LVB & Jeugdcriminaliteit.

Ministerie van Veiligheid en Justitie (2007). *Afstemming van gedragsinterventies voor jeugdige delinquenten.* Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie.

Ministerie van Veiligheid en Justitie & Raad voor de Kinderbescherming (2015[a]). *Leerstraf So-Cool: Informatie voor jongeren.* Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie.

Ministerie van Veiligheid en Justitie & Raad voor de Kinderbescherming (2015[b]). *Leerstraf TACt: Informatie voor jongeren.* Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie.

Ministerie van Veiligheid en Justitie (2016). *Handleiding Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtketen (LIJ).* Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie.

van Nieuwenhuijzen, M., Orobio de Castro, B. & Matthys, W. (2006). Problematiek en behandeling van LVG jeugdigen: een literatuurreview. *Nederlands Tijdschrift voor de Zorg aan mensen met verstandelijke beperkingen, 32*(4), 211-228.

Raad voor de Kinderbescherming, Van Montfoort & Expertisecentrum William Schrikker (2013). *Theoriehandleiding sociaal-cognitieve oplossingen leren (So-Cool).*

Schaafsma, D. (2013). *Sexuality and intellectual disability: implications for sex education.* Maastricht: Universiteit Maastricht.

Spaans, E. (2005a) *Een IQ-puntje meer of minder …? Prevalentie-onderzoek licht verstandelijk gehandicapten in de justitiële jeugdinrichtingen.* Den Haag: DJI.

Vereniging van Nederlandse Gemeenten & Nederlands Jeugdinstituut (2016). *Van 18-min naar 18-plus. Handreiking voor gemeenten bij de overgang van jeugd naar volwassenheid.* Den Haag: Vereniging van Nederlandse Gemeenten.

Vrij, P. & Kaal, H. (2015). *Crimineel gedrag en schoolverzuim onder jongeren met jeugdreclasseringsmaatregel bij de WSG.* Leiden: Lectoraat LVB en jeugdcriminaliteit, Hogeschool Leiden.

Zoon, M. (2015). *Wat werkt bij jeugdigen met een lichte verstandelijke beperking?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Websites databanken

Databank effectieve jeugdinterventies NJI
http://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies

Databank effectieve sociale interventies
https://www.movisie.nl/databank-effectieve-sociale-interventies

Databank interventies ouderenzorg en gehandicaptenzorg
http://www.vilans.nl/databank-interventies.html

Stichting 180
http://180.nl/

Interventies naar werk
http://www.interventiesnaarwerk.nl/

Databank Nederlands Centrum Jeugdgezondheid
https://www.ncj.nl/programma-s/interventies

Databank justitiële interventies
https://www.justitieleinterventies.nl/

8. Bijlagen

Lijst sleutelinformanten

Naam	Functie	Organisatie
Anoniem	Coördinator taakstraffen	Raad voor de Kinderbescherming
Ad de Beer	Jeugdofficier van justitie	Openbaar Ministerie
Geert Bezemer	Coördinator taakstraffen	Raad voor de Kinderbescherming
Marieke Claes	Hoofd behandeling JJI	Intermetzo
Annemat Collot D'Escury	GZ-psycholoog, kinder- en jeugdspecialist	Universiteit van Amsterdam
Sabine de Gier	Gedragsdeskundige in strafzaken	Raad voor de Kinderbescherming
Ruudje Kea	Criminoloog	Expertisecentrum William Schrikker
Ronald Kooistra	Gedragsdeskundige	Raad voor de Kinderbescherming
Bo Leermakers	Trainer	William Schrikker Interventies
Esther van der Meulen	GZ-psycholoog	22 Graden
Eva Mulder	Coördinator academische werkplaats risicojeugd	Universiteit Leiden, Intermetzo
Maroesjka van Nieuwenhuijzen	Senior onderzoeker	VU Amsterdam
Evert Peters	Raadsonderzoeker	Raad voor de Kinderbescherming
Thimo van der Pol	Forensisch psychotherapeut (jeugd)	Arkin/Inforsa
Astrid Regeer	Coördinator taakstraffen	Raad voor de Kinderbescherming
Han Spanjaard	GZ-psycholoog, ontwikkelaar en onderzoeker	Spanjaard Development & Training
Marie-Christine van der Veldt	Secretaris Erkenningscommissie Justitiële Interventies	NJI
Mignon Vierstraete	Gedragswetenschapper	William Schrikker Interventies
Herman Wassink	GZ-psycholoog, gedragswetenschapper	Amsta
Sandra van Zwol	Gebiedsmanager	William Schrikker Groep